

66. Budapest, XI. Gellérthegy
B, LT

2002. április 5-én bejelentés érkezett a Budapesti Történeti Múzeum Ős- és népvándorláskori osztályára, hogy a Gellérthegyen, a Citadella Ny-i oldalán (hrs.: 5412) nagyméretű földmunka folyik. Mivel a szóban forgó terület része a gellérthegyi kelta-eraviszkusz oppidum néven ismert és régészetiileg védett lelőhelynek, és a földmunkára vonatkozó terv- vagy engedélyezési dokumentációról, építési engedélyről a múzeumnak nem volt tudomása, az esetről értesítettük a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Budapest Fővárosi Irodáját, kérve a földmunka leállítását.

A helyszínen 2002. április 8–9-én elvégeztem az észlelhető régészeti jelenségek leírását, valamint fényképes és rajzos dokumentálását. A terület geodéziai felmérésére és a lelőhely szintvonalas térképen való rögzítésére a rá következő napokban került sor. A régészeti szakmai szempontok szerint a következőkben rögzítettem a tapasztalatokat:

A Citadella Ny-i oldalán lévő meredek rézsű, az úgynevezett lődomb középső részén kb. 30×30 m-es kiterjedésű vízszintes területet alakítottak ki úgy, hogy a rézsűbe bevágott terület K-i oldala 4 m mélységben került az eredeti térszint alá. Az így kialakított földfelszint kiérkezésünkig teljes szélességében kb. 8 m-es sávban le is betonozták. A betonborítás azonban – a metszetből ítélve – az eredeti sziklás altalajra került, a fölötte lévő őskori kultúrréteget a rajta lévő legújabb kori feltöltéssel (az úgynevezett lődombbal) együtt teljes egészében eltávolították. Az április 9-ig lebetonozott terület mérete 12×15 m+29,5×6 m. További lebetonozatlan, és az őskori kultúrréteget szintén megbolygató terület mérete 29,5×kb. 8–9 m.

A lemélyített területet K-ről és D-ről határoló metszeten a következőket lehetett megfigyelni: a betonozás felett 10–15 cm-rel, a sziklás altalaj felett húzódik teljes szélességében a 35–40–60 cm vastag, barnás-sötétszürke, apró kövekkel kevert őskori kultúrréteg, amelyből őskori (talán késő bronzkori) és késő La Tène-kori cserepeket szedtem ki. Efölött van a 200–220–350 cm vastag legújabb kori feltöltés, amellyel az eredeti hegytetőt elfedték és a meredek rézsűt kialakították. Ez nyers mészkő-málladékkal és kövekkel kevert, nagyon laza és folyamatosan omladozó réteg, amelybe az É-i oldalon (szintén a legújabb korban) a sziklás altalajig mélyülő és 20. századi szeméttel kevert anyagú gödröt ástak. A metszeten középső részén két, K–Ny irányú ároknak a jelenlegi felszínről induló metszete látszik.

A gellérthegyi kelta oppidum elhelyezkedéséről az eddigi feltárások alapján azt tudtuk, hogy a települési jelenségek a hegy É-i és D-i lejtőjén voltak. A Ny-i oldal betelepüléséről illetve az É-i és a D-i oldalak összeköttetéséről nem volt tudomásunk, mert azt a Citadella építése során végzett földmunkák – a feltételezések szerint – megsemmisítették vagy elfedték, akár csak az egész hegytetőt, az oppidum centrális részét. A mostani föld-

munkák nyilvánvalóvá tették, hogy a település a Ny-i oldalon is megvolt, és a kb. a 220 m tszf. magasságban lévő szintvonal egyben az egykori, őskori felszint is jelzi (illetve azt, ami belőle az 1800-as évek közepéig megmaradt). Sajnálatos módon ennél több, a késő bronzkori–kelta telep jelenségeit és teljes leletanyagát is rögzítő régészeti munka elvégzésére nem volt lehetőségünk, mert a 30×30 m-es felületen már a kiérkezésünk előtt – a gödör kiásása során – az őskori kultúrréteget is elhordták.

MARÁZ BORBÁLA

67. Budapest, XIII. Margitsziget, Domonkos apáca-
kolostor

RÓ, Á, KÖ

2001 szeptemberében a romterület kertészeti rendezése és műemléki felújítási munkálatai során előtűnt a szentély É-i oldalán húzódó folyosófal Ny-i lezáródása. A 80 cm széles falszakasz teljes hossza a küszöbtől mérve 280 cm, derékszögben É-i irányba fordul és a sarok Ny-i oldala 180 cm hosszú. A faltető a küszöbhöz képest 40–50 cm magasan maradt meg. A sarok armírozva volt. In situ maradt a legalsó kváder, mérete 80(É)×50(K) cm. Felette egy ugyanilyen méretű, 80(K)×50(É) cm kváder lenyomata látszott. A folyosófal északi záródását szintén kváderek alkották, azonban a simára faragott kövekből csak a járószint feletti legalsó kősor maradt meg. Az itteni sarokkövek mérete 30×30, magasságuk 25 cm. A falsarokhoz futó rétegsor az 1997-ben feltárt rétegsor folytatása. Ezzel a kutatással sikerült a királyi kastély Ny-i oldalán futó folyosó szentély melletti alaprajzát pontosan tisztázni.

2002. július 29.–augusztus 31. között a templomszentély déli oldalán folytattuk a kutatást. Tavasszal a déli szentélyfalról a margitszigeti kertészet favágói géppel kirántottak egy nagyméretű tuskót. Ezáltal a szentélyfalban 3 m átmérőjű üreg keletkezett. Szerencsére a középkori falakban kevés kárt okozott, mert a gyökerek nem tudtak beléjük hatolni, azok mellett mélyedtek a talajba. Viszont teljes egészében megsemmisítették a rétegeket, a tuskó kirántásával pedig szétrombolták a jelenkori, 20. századi falkiegészítéseket.

A törmelék elhordása után kiderült, hogy a 19–20. sz. fordulóján, a neogótikus László-kápolna építése idején a szentélytoldás K-i és D-i oldalát a középkori járószint alatti szintre lebontották, ezáltal a középkori szentélytoldásnak csak az É-i fala maradt meg az ismert romos állapotában. Az egész neogótikus kápolnát egy D felől kiásott nagy gödörbe építették, és felbecsülhetetlen károkat okoztak a páratlan középkori épületegyüttesben.

A déli szentélyfal belső oldalán a törmelék és a gyökerek kiszedése közben láttuk, hogy a gyökerek mellett nagyméretű, újkori bolygatás van. Nem egészen érthető, hogy a középkori alapfal mellett miért volt szükség még egy nagy gödörre, amelyet később fatuskókkal raktak tele. Gondosan a középkori fal mellé rakták azokat. A legnagyobb a

kutatóárok D-i végében helyezkedett el, és benyúlt a szentélytoldás megemelt szintjére vezető lépcső alá.

A korábbi, jelenkori árokba gondosan egymásra rakott fatörzsek, tuskók helyén elpusztították az egyenes záródású szentély DK-i támpillérehez csatlakozó szentélytoldás belső járósíntjeit, rétegeit. Ezáltal nem lehetett jobban megfigyelni az É-i oldalon megmaradt, eléggé rongált padlószinteket, sérültek a középkori falsíkok is. Elsősorban a szentélytoldás DNy-i sarkában emelt falpillért rongálták meg, de szerencsére a szemben lévő, É-i falpillér sok értékes adatot mutatott. A falpillért, valamint a déli szentélyfalat a 16. századi járósínt alatti mélységig lebontották.

A déli szentélyfal külső oldalán a poligonális záródású szentélytoldás DNy-i támpillérenek szabályos kváderekből álló DNy-i sarkát még 1996-ban kibontottuk. Így megmérhettük a támpillér hosszát, amely a 16. századi járósínt 200 cm volt. 1996-ban az egyenes záródású szentély sarkán álló É-D-i támpillér és a szentélytoldás DNy-i támpillére között a kutatóárok alján habarcsos szintet találtunk. 1999-ben teljes egészében feltártuk. Kiderült, hogy a habarcsréteg Ny-i széle a támpillér K-i falsíkjával egyvonalon lezárult, és nem mutatkozik épített fal helye a habarcsréteg szélén. 2002-ben végül kiderült, hogy a neogótikus kápolna építése közben a középkori szentélyfalon, a két támpillér között egy nagy malterosgödör volt, amelyben benne hagyták a maradékot.

A támpillér és a szentélyfal alját 1996-ban feltártuk és felmértük. A támpillér K-i oldalán a fagyökerek mellett megismertük a bolygatatlan rétegsort is. Ezért a támpillér körül az alapfal tetejétől számítva 40–50 cm mélyen abbahagytuk a mélyítést.

A szentélytoldás déli alapfalának a tetejétől 60 cm-re mélyítettünk. Ebben a mélységben már minden kétséget kizáróan megállapítható volt, hogy a szentélytoldástól a D-i támpillér sarkáig terjedő területen nem haladt középkori fal a Duna féle. Tehát az 1998-ban megtalált Duna-parti kastélyszárny feltáratlan DNy-i része a szentélytoldás mellett helyezkedik el. Az alapfalak csekély maradványai sajnos a neogótikus kápolna tömbalapja alatt helyezkednek el. A poligonális szentélyzáródás felmérését még 1998-ban elvégeztük.

2002. augusztus 17-én a Duna áradása miatt a Margitszigetet lezárták. A kutatóárokok megteltek vízzel, az árokkfalak sorra beomlottak. A szentély DK-i oldalán homokzsáktöltő hely volt, a közlekedő járművek további rombolást végeztek. Idő és pénz hiányában nem tudtuk helyreállítani az ásatási területet.

A keleti kolostorkertet és a DK-i épületszárnyat szondák segítségével kutattuk. Itt is több építési periódus jelei mutatkoztak, ezek egy része a kolostor építését megelőző időszakból származik. A jelenlegi, trapéz alakú udvar és a körülötte elhelyezkedő helyiségek elég furcsa alaprajzot mutatnak. A kibukkant faltetők egyértelmű, hogy a kolostor 16. századi épületeiből származnak. Minden egyéb következtetés – a teljes feltárás hiányában – tudománytalan.

A 13. századi kolostornégyszög DK-i sarokhelyiségének a K-i oldalához épült a trapéz alakú udvar É-i szárnya. A kutatás jelenleg ezt a szárnyat két helyiségre osztja. Az É-i szárny Ny-i helyiségének DNy-i sarkában elkezdtünk egy szondát. A mai járósínt alatt 30 cm mélyen jelentek meg a középkori faltető, a ma látható itteni falak tehát mind 20. századi felfalazások.

A középkori falsarok két különböző szerkezetű falból áll, amelyek különböző időszakokban is épültek. A 13. századi kolostornégyszög DK-i sarkán a 98/1. árok Ny-i oldalát alkotó falban kirajzolódik egy zömében kváderekből álló falrészlet. Lehet egy elbontott támpillér (ez a valószínűbb), vagy egy lebontott falsarok részlete. A jelenlegi kutatóárokban a lépcsőzetesen mutatkozó korábbi falrészlet teteje a felfalazás falsíkjához képest a sarokban 30 cm-rel, 150 cm távolságban 20 cm-rel szélesebb. Világos, hogy a Lux-féle felfalazás falsíkja nem követi a középkori falsíkot. A kolostornégyszög DK-i sarkához futó, későbbi fal lapos, palás szerkezetű, szabálytalan alakú kövekből áll, olyan, mint a kolostorkertek kerítésfalai, vagy mint a királyi kastély falai. A két fal közötti hézagot habarcsba rakott apróbb kövekkel falazták be.

A falsaroktól K-re 50 cm távolságban a középkori faltetőtől 30 cm mélyen, egy 15–17 cm széles, sárga agyagtapasztás jelent meg. Mellette agyagba rakott téglasorok következtek, mindezek az É-D-i irányban 150 cm széles szondát teljes egészében kitöltötték. Cserépvagy téglakályha alapozása volt. A szonda É-i oldalán, közvetlenül a kolostornégyszög K-i fala előtt 1999-ben egy kisebb árokban több padlóréteget figyeltünk meg, mely az itteni késő középkori helyiség járósíntjének többszöri felújítását mutatta.

A K-Ny irányú, lapos kövekből álló fal külső, déli oldalán folytattuk a kutatást. A mindössze 60 cm széles szondában lemélyítettünk a bolygatatlan talajba, de még nem értük el a fal alját. Az árvíz után visszatérve ezt az árkot is feldúlva találtuk, csak a keskeny Ny-i falban tudtunk újra lenyenesni egy bolygatatlan rétegsort. A réteget a bontott faltetőtől 110 cm mélységig figyeltük meg.

A törtköves falon K felé haladva, a fal és a trapéz alakú udvar rétegei közötti összefüggések vizsgálatára nyitottunk egy újabb szondát (99. sz. árok). A kutatóárok K-i oldalán egy É-D-i irányú kiszedett fal helye jelentkezett. A falhely Ny-i feléből 12–14 cm széles csík került elő, magassága 80–90 cm. A bolygatatlan, sárga homokba mélyedt, a fölött barna, humuszos kevert föld volt, ennek felső részében római és Árpád-kori cserepeket találtunk.

A kutatóárok K-i oldalán készített metszetben jól látszott, hogy a K-Ny-i irányú, törtköves falat beleépítették a falhelybe, az alapozási árkot épülettörmelék, habarcsos, barna földdel töltötték be. A mai járósíntől 60 cm mélyen 10 cm széles zoklit találtunk, amit a fal Ny-i végénél azonban nem építettek meg.

A falhelyet és az alapozási árkot sárga agyagos földdel, illetve sárga agyaggal borították, az egyagréteg nekifutott a zoklinak. Lehet, hogy burkolat alapozása volt.

A sárga agyag felett, a falkiszögellést is elborítva, 15. századi leletekben gazdag feltöltés következett. Szintemelésre lehet következtetni abból a feltöltésre hordott, kemény, habarcsos, épülettörmelékes rétegből, amely sajnálatos módon legfelső in situ rétegnek mutatkozott. Ebben már inkább a 15–16. század fordulójára jellemző cserepek voltak.

A trapéz alakú udvar déli falánál kiásott újabb szondában (100. sz. árok) a bolygatatlan talajt kivéve minden, beleértve az 1 m hosszú falszakaszt is, az 1930-as évekből származik. Összefoglalásképpen a szondák alapján kijelenthetjük, hogy valószínűleg teljesen más alaprajza volt az itteni, középkori épületeknek.

IRÁSNÉ MELIS KATALIN

68. Budapest XXII., Nagytétény, Úttörők útja 13/a. Ró, Ú

2002. október 10–30. között végeztünk próbaásatást. A K–Ny-i irányban húzott kutatóárokban az előre megjelölt helyen előkerült a Campona-erőd Ny-i védőfala és az attól Ny-ra húzódó védőárok K-i oldala. Az ároknak csak a K-i oldalát sikerült feltárnunk, ugyanis a Ny-i már a szomszéd telek alá esik. Mélysége ezen a ponton a mai felszíntől mérve 3,45 m, míg az árok tengelytávolsága az erődfaltól 5,2 m. Az erőd falszélessége 1,35 cm és az eddig megfigyelttel ellentétben két építési technikával készült falazási módot különítettünk el. A római járósíntel egy magasságban a falazat öntőthabarcsos technikájú, azonban ettől a szinttől –30 cm-re lévő falbolygatásban már sárga agyagba rakott falat találtunk, ami a 90 cm mélységű alapozási szintig kitöltötte az árkot. Ugyancsak sárga agyagba rakott alapfalazatú a bástya, az erőd belseje felé eső 90 cm szélességű K-i zárófala. A bástya új fala a Ny-i oldalon már nem az erőd fal, hanem az erőd fal elé épített öntőthabarcsos technikájú 20 cm mélységben alapozott 1,8 m szélességű új fal. Úgy tűnik, hogy az erőd fal és a hozzá belülről kapcsolódó bástya ezen a szakaszon két fázisban épült. A bástya K–Ny-i irányú belméretét is megállapíthattuk, ami 4,3 m. É–D-i irányú kiterjedése továbbra is ismeretlen, mert D-i irányban a telekhatáron álló épített kőfal és az alatta levő közművek akadályozták a kutatást. Az É-i oldalon egy rábontással sikerült meghatározni a bástya É-i lezáródását. Ezen a helyen egy nagyon szabályos, K–Ny-i irányú, függőleges falú, legújabb kori beásást is találtunk, ami egyrészt érintette a bástya ÉNy-i sarkát, az erőd falát és feltehetőleg a bástya ÉK-i sarkát is.

A megmaradt kőfalak a mai felszíntől mért 75 cm mélységtől találhatók.

KOCSIS LÁSZLÓ

69. Bugac, Alsó- és Felsőmonostor (Bács-Kiskun megye) Kö

Az MTA Régészeti Intézete és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal között 2002. május 15-én létrejött

szerződés alapján 2002 májusában végeztem légi fotózást.

A fotózásoknál Kodak VC-400-as filmet használtam (roll és leica), Minolta X-700-as (35-ös objektívval), Mamyia-645-ös (150-es teleobjektívval), illetve Practica LTL (29-es optikával) fényképezőgépet; valamint Sony digitális kamerával videóztam.

A levegő kissé párás, a fényviszonyok változóak. Többnyire szórt fény volt, de időnként kisütött a nap. Miután a szél és a turbulencia is általában erős volt, repüléstechnikai, biztonsági okokból 1500 lábnál alacsonyabb magasságba nem mehettünk.

Bugac, Felsőmonostor: A rigolított területen objektum nem mutatkozott, csupán szürke foltok. Itt volt egykor a település temploma, temetője. A település a környező legelőkön, búzavetéseken viszont szépen látszik. A búzában most a zöld különböző árnyalatai utalnak az egykori objektumokra.

Bugac, Alsómonostor: Itt is nagyobb területen figyelhető meg a település, mint azt a felszínen meg lehetett állapítani.

MIKLÓS ZSUZSA

70. Bugac, Felsőmonostor (Bács-Kiskun megye) Kö

A kecskeméti Katona József Múzeumot telefonon arról értesítették, hogy Bugac, Felsőmonostoron az őszi erdőültetést követően embercsontokat, kiszántott köveket, tégladarabokat találtak.

Március 4-én a helyszínre kiérkezve a következőket állapíthattam meg. A Szentkút-éri csatorna ÉK-i partján húzódó ÉNy–DK irányú kiemelkedő részt egy dűlőút metszi át. A dűlőúttól DNy-ra fekvő terület egy része művelésből kihagyott, rajta igen szabálytalan dombocskák terül el, téglatörmelékkel. A polgármester elmondása szerint itt vannak a felsőmonostori templom maradványai. Az ettől délre eső földterületen történt az elmúlt év őszén az erdőtelepítés, amit egy 70–80 cm mélységre lehatoló szántás előzött meg. A mélyforgatással megbolygatott területen, a dombocskától kb. 40–50 m távolságban nagyméretű kövek, téglák kerültek felszínre. A felszántott területen kb. 50×60 méteres kiterjedésben emberi váz- és koponyacsontok találhatóak a felszínen. Több helyen koporsókorhadék, illetve deszkakoporsó maradványai is vannak. A nyomok alapján egy templom körüli temető, a forrásokból és a szakirodalomból egyaránt ismert Felsőmonostor temetőjének egy részét bolygatták meg a mélyszántással. A bejárt területen az embercsontokon kívül régészeti leletanyagot nem találtam.

V. SZÉKELY GYÖRGY

71. Bugac, Felsőmonostor (Bács-Kiskun megye) H, Á, Kö

2002 tavaszán újabb terepbejárást végeztünk, melynek során kiderült, hogy a terület legfontosabb középkori